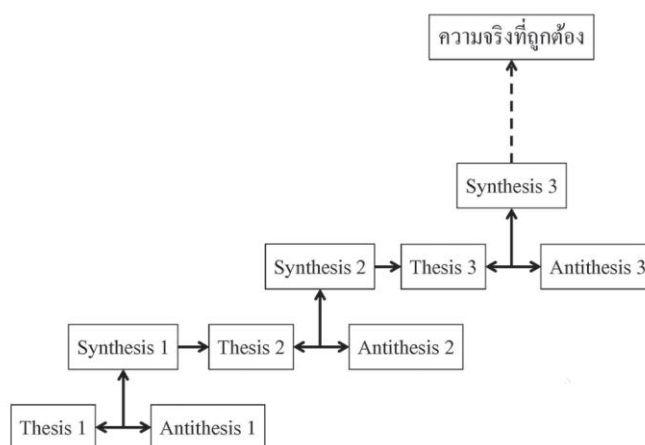


หลักสูตรทักษะการใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะคิด โดย มูลนิธิปัญญาวุฑฒติ

คำถามเพื่อพัฒนาทักษะคิดนั้นต้องเป็นการถามที่เป็นการสอน คือต้องไม่ใช่ถามหาความรู้ เพราะนั่นเป็น “ถามเพื่อสอบ” ส่วนการถามเพื่อสอนคิดนั้น ต้องทำให้ผู้ถูกถามได้เรียน หมายถึง ปัญญาพัฒนาขึ้นกว่าเดิมจากการได้คิดด้วยตนเอง การเกิดปัญญาเป็นเรื่องเฉพาะ ตัวใครตัวมัน ครูเอามาดาวน์โหลดให้ไม่ได้ การเรียนที่เกิดปัญญาจึงเป็นเรื่องของนักเรียนปฏิบัติเอง ครูมีหน้าที่เอื้อให้เขาเรียน “ถามคือสอน (คิด)” จึงเป็นงานของครูเพื่อเป้าหมายพัฒนาปัญญาของนักเรียน การถามเช่นนี้ไม่ใช่สอนความรู้ แต่คือสอนให้รู้ คือรู้จากการถูกต้อนความคิด ดังนั้น ครูจึงเป็นโค้ชความคิด

การสอนให้คนรู้โดยตั้งคำถาม มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณแล้วเรียกว่า Socratic Teaching ซึ่งเป็นวิธีของโสเครตีส นักปรัชญาชาวกรีกที่มีชีวิตอยู่ระหว่าง 470-399 ก่อนคริสตกาล เป็นวิธีที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการคิด ถกเถียง อภิปรายโต้แย้งกัน ซึ่งหมายความเริ่มต้นด้วยความสงสัยบวกใคร่รู้ จากนั้นพยายามคิดด้วยเหตุผลและใช้ตรรกะมาอภิปรายให้ได้ข้อสรุป คำตอบจากความคิดมีได้หลากหลายตามทัศนคติ ความเชื่อของคน เรื่องจำนวนมากที่นำมาเรียนรู้สมัยนั้นค่อนข้างออกไปทางนามธรรมเกี่ยวกับโลกและชีวิต เช่น ปรัชญา คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม การเมือง การปกครอง เพราะเป็นยุคที่คนกำลังแสวงหาความหมายของชีวิตและสังคม วิธีการเข้าถึงความจริงแบบนี้บางครั้งทำให้ความเชื่อเดิมจนมุม เพราะอธิบายตามหลักเหตุ-ผลและตรรกะไม่ได้ หลายครั้งทำให้การ “โต้แย้ง” กลายเป็น “โต้เถียง”

การเข้าสู่ความจริงของโสเครตีสเรียกกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) คือมีข้อเสนอที่มีเหตุผล (Thesis 1) และข้อคัดค้าน (Antithesis 1) ที่ก็มีเหตุผลเหมือนกัน เมื่อเอาทั้ง 2 มาเข้าสู่กระบวนการหักล้างกันด้วยเหตุผล และตรรกะ วิธีการนี้จะกรองสิ่งที่มีเหตุผลและตรรกะนั้นน้อยกว่าออก ให้เหลือสิ่งที่มีเหตุผลและถูกตรรกะมากกว่า ผลลัพธ์ (Synthesis 1) ที่ได้จะกลายเป็นข้อเสนอใหม่ (Thesis 2) เพื่อรอให้ข้อคัดค้านใหม่ (Antithesis 2) มาหักล้างเมื่อทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ เขาเชื่อว่าในที่สุด เราจะเข้าใจถึงความจริงที่ถูกต้อง



อย่างไรก็ดีการที่ครูไม่เข้าใจ “ถามคือสอน (คิด)” ก็มักคิดไปทาง “ถามคือสอบ” กลายเป็นถามเพื่อให้เด็กบอกสิ่งที่จำได้ เช่น “เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ปี พ.ศ.เท่าใด” ไม่ใช่ถามเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ คำถามควรมาจากประสบการณ์ของนักเรียนเป็นการฝึกให้พิจารณาสิ่งที่รับเข้ามาทางอายตนะ

นักเรียนจะเป็นคนละเอียดรอบคอบและใฝ่รู้” ตัวอย่างที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จากโครงการ เพราะพันธู์ปัญญาเกี่ยวกับการฝึกนักเรียนด้วยคำถาม คือ การฝึกให้เขียนบันทึกการเรียนรู้ประสบการณ์ นอกห้องเรียนด้วย 6 คำถาม เพื่อเอากลับมาเรียนรู้ร่วมกัน คำถามทั้ง 6 ได้แก่

คำถามที่ 1 “เห็นอะไร?”

คำถามที่ 2 “สิ่งที่เห็นนั้นเกิดจากอะไร?”

คำถามที่ 3 “มีความรู้ใดที่เรียนแล้วที่ใช้อธิบายได้?”

คำถามที่ 4 “มีสิ่งอื่นที่เทียบเคียงได้หรือไม่?”

คำถามที่ 5 “เอาไปประยุกต์ใช้ประโยชน์อะไร?”

คำถามที่ 6 “มีอะไรที่ยังไม่รู้?”

การเรียนรู้ร่วมกันทั้งห้องเรียนเกิดเมื่อนักเรียนเอาบันทึกความคิดมาแลกเปลี่ยนกัน ผ่านต้นทุนชีวิตที่นักเรียนหลายคนมีพื้นฐานชีวิตและอยู่ในบริบทต่างกัน การอภิปรายร่วมที่เจือบริบทที่ต่างกันนี้เอง เป็นผลให้ขยายการเรียนรู้ได้อย่างมหาศาล ดังนั้น ครูต้องมี “สติเพื่อกำกับการเรียนรู้” ไม่ปล่อยให้ อารมณ์ครูทำลายบรรยากาศการเรียนรู้ของนักเรียน สติของครูใช้ในการฟังและตั้งคำถาม ซึ่งเป็นหลักการ สำคัญของการถามเพื่อสอนคิด อย่างไรก็ตามการสำรวจแนวคิดการตั้งคำถามในรูปแบบต่าง ๆ (ธีรพงศ์ , 2554) พบว่า การกำหนดทิศทางของคำถามเช่นนี้ ทำให้ไม่ค่อยพบคำถาม “ทำไม” เพราะ คำถาม ทำไมเป็นการถามหาเหตุ ใช้ความคิดเชิงเหตุ-ผล (ผลเกิดจากเหตุ) ส่วนคำถาม “อะไร” “อย่างไร” เป็น คำถามชวนอภิปรายขยายความคิด

เมื่อพูดถึงการสอนให้นักเรียนคิดเป็น สามารถจำแนกได้ 2 อย่าง อย่างแรกคือการอภิปราย ร่วมกัน โดยครูตั้งคำถามปลายเปิด สร้างบรรยากาศที่เด็กทุกคนรู้สึกเท่าเทียมกัน เป็นมิตร และสนุกใน การแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นกลาง นักเรียนได้พัฒนาความคิดร่วมกับผู้อื่น ได้ทักษะสังคมและการ นำเสนอ เรียกว่าเป็น Socratic Enquiry การเรียนรู้หลักอยู่ที่การโต้แย้งของนักเรียนทั้งกลุ่ม ครูทำหน้าที่ ฝ้าดูระวังไม่ให้เป็นโต้เถียง ส่วนอย่างที่สอง คือ Socratic Questioning ที่บทบาทหลักอยู่ที่ครูในการตั้ง คำถามต่อความคิดนักเรียนเข้าสู่การรู้เอง แบบนี้ครูมีเป้าหมายความรู้ที่กำหนดไว้แล้ว

ทั้งนี้ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช เคยให้ความเห็นเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ควรเกิดขึ้นระหว่างการโค้ช ของครูเพื่อสอนคิดไว้ดังนี้ (ที่มา: การประชุมกรรมการโครงการ Teacher Coaching ของ สกว. และ สพฐ. วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2557 จ.นครนายก)

1. ผู้ถูกโค้ช (นักเรียน) ควรพูดมากกว่าผู้เป็นโค้ช (ครู)
2. ผู้เป็นโค้ช (ครู) ถามมากกว่าตอบ
3. คุยไปเรื่อย ๆ จนผู้ถูกโค้ช (นักเรียน) หาคำตอบได้เอง

บรรยากาศที่ควรเป็น คือ บรรยากาศกึ่งสนทนา โดยการถามในระหว่างสนทนานั้นมีเป้าหมาย เพื่อ “ต้นความคิด” ให้รู้ได้เอง

ทั้งนี้อาจกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับทักษะและบทบาทของครูในการถามเพื่อสอนคิดได้ดังนี้

1. แม่นยำในความรู้หรือคำตอบสุดท้าย เพราะการประติษฐ์คำถามต้องมีสติกับคำตอบสุดท้าย ที่ ต้องการพานักเรียนไปให้ถึง

2. มีความสามารถในการฟังและวิเคราะห์คำตอบของนักเรียน เพื่อรู้ว่านักเรียนอยู่ตรงไหนของเส้นทางการคิดไปสู่ความรู้

3. มีความกว้างในประสบการณ์และเรื่องราวภายนอก เพื่อใช้ออกแบบคำถามที่กระตุ้นให้คิด เช่น การอุปมาอุปมัยผ่านบริบทให้นักเรียนนึกคิดได้ง่าย และเข้าสู่คำตอบที่ครูตั้งเป้าไว้แล้วจนอุทาน “อ้อ...รู้แล้ว”